

Фабіан АНДРУШКЕВИЧ

УДК 37.013.74(438)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ФОРМИ УКРАЇНСЬКО- ПОЛЬСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ

Ключові поняття: освіта, інтеграція освіти, академічна співпраця, транскордонна академічна співпраця.

© Ф. Андрушкевич. 2011

Треба сказати, що перелік ВНЗ, які здійснюють польсько-українську співпрацю, так само як тематика спільних проектів і програм сьогодні є далеко неповним і пошук нових форм та суб'єктів міжвузівської співпраці триває.

Однією з найважливіших є безпосередня співпраця між університетами України та Польщі, яка має різні форми, ступені широти та спирається на давні традиції. Здебільшого, така співпраця здійснюється між сільного галузевого спрямування – політехніками, школами економіки, вишами гуманітарного спрямування, університетами класичного типу тощо.

Як приклад можна навести факт, що 21 — 27 березня 2010 р. під девізом «Разом для якості освіти» відбулися презентації 16-ти польських університетів у Дніпропетровську (Національному гірничому університеті, Дніпропетровському національному університеті ім. Олеся Гончара, Дніпропетровському університеті економіки і права), Донецьку (Донецькому національному технічному університеті та в Донецькому національному університеті), Харкові (Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут») з метою ознайомити з можливостями отримання освіти в університетах Республіки Польща та обговорити на круглих столах напрями наукового

співробітництва, співпраці студентських організацій, мобільності студентів та викладачів [8].

Очевидно, що велике значення мають програми транскордонної академічної співпраці, до виконання яких історично відносно підготовлені заклади науки та освіти з обох боків кордону розширеного ЄС. Парадокс у тому, що цю роль повинні і будуть змушені взяти на себе регіональні ВНЗ, яких ані галузева бюрократія, ані центральна влада не розглядали як основних партнерів західних освітньо-наукових закладів. На противагу цьому, важливість попередніх контактів і досвіду співпраці між університетами України і нових членів ЄС – Польщі, Словаччини й Угорщини посилюватиметься спільним інтересом до успішного розв'язання нагальних проблем нового прикордоння ЄС, що неминуче потребуватиме використання потенціалу місцевих університетів та інших ВНЗ на цих територіях [5, 125]. Як відомо, з Україною межують два польські воеводства: Люблінське і Підкарпатське, а з Польщею – Львівська і Волинська області. Як приклад співпраці на місцевому рівні можна навести початок реалізації проекту «Підтримка суспільно-економічних трансформацій на прикордонних територіях Польщі й України» (липень 2002 р.). Концепцію цього проекту розробив економічний факультет Жешувського університету Польщі.

Справді, наразі на міждержавному рівні Республіка Польща реально і доволі активно заохочує українських студентів, насамперед із західних областей, до навчання у своїх ВНЗ, особливо на факультетах туризму і бізнесу. Така співпраця вважається вигідною для обох країн – адже, вона сприяє усуненню історично існуючої неприязні між українцями та поляками, а також – відкриває можливість щодо спільного розвитку туристичного бізнесу, зокрема в Карпатському регіоні. Серед польських бізнесових кіл туристична індустрія українських Карпат розглядається як досить вигідна для майбутніх інвестицій, для чого й потрібні місцеві фахівці, в тому числі і непольського походження [3].

Тож окрему увагу доречно звернути на регіональний аспект програм наукової та освітньої співпраці, ширше залучати до них не лише державні установи освіти і науки, а й недержавні, зокрема – регіональні аналітичні центри, сформовані в останнє десятиріччя. Увага до регіональної географії підтримки ЄС та окремих його країн-учасниць, зацікавлених у партнерстві з Україною в царині наукових досліджень та освітньої діяльності, дасть змогу максимально ефективно залучати регіональний потенціал української науки і освіти до такої співпраці.

І третім важливим кроком для інтеграції або наближення вітчизняної освітньої та наукової спільноти до ЄС є індивідуальна й колективна участь українських наукових і освітніх закладів та окремих науковців у інтернаціональних загальноєвропейських наукових проєктах та програмах. Адже «повноправним членом» Болонського процесу, окрім сорока шести держав, є Європейська Комісія, яка, до речі, фінансує чимало пов'язаних із реформою ініціатив. Так, 2004 р. під значним впливом настанови Болонського процесу, з'явилася навчальна програма Erasmus Mundus, що вже заснувала понад сто європейських міжнародних магістерських програм, відкритих для студентів усього світу. Erasmus Mundus (і в її складі проєкт «Вікно зовнішньої співпраці Erasmus Mundus») – програма співпраці та мобільності у сфері вищої освіти, що через підтримку високоякісних європейських магістерських курсів забезпечує студентів і науковців з усього світу можливістю отримати ступінь магістра, продовжити навчання або провести дослідження у європейському університеті, а також заохочує поїздки європейських студентів і науковців до України. Щоправда, складна процедура доступу до участі у програмі засвідчує те, що багато країн, на словах підтримуючи ідею зростання студентської мобільності, насправді приймає у власні ВНЗ дуже невелику кількість студентів. Водночас, в Україні студентам не завжди автоматич-

но зараховують періоди навчання за кордоном. Програма продовжена і на період 2009 — 2013 рр., і буде поширена на рівень докторських програм.

Іншим цікавим прикладом фінансової підтримки болонських принципів є програма Tempus (Транс'європейська програма мобільності для навчання в університетах) освітня програма Європейського Співтовариства, що підтримує модернізацію вищої освіти та створює простір для співпраці з сусідніми країнами. Україна приєдналась до програми Tempus у 1993 році. Наразі реалізовано три її етапи. Із 2008 розпочато програму Tempus IV, що фінансує 2 види проектів: спільні проекти між ВНЗ ЄС та країн-партнерів (спрямовані на розробку та модернізацію нових навчальних планів, методик, удосконалення системи управління ВНЗ) та структурні заходи (спрямовані на розвиток і реформування систем вищої освіти країн-партнерів). Нею встигло скористатися чимало національних навчальних закладів. Насамперед, це Київський, Одеський і Харківський національні університети, Тернопільська академія народного господарства та інші відомі в Україні ВНЗ. Оскільки з розпадом СРСР і загальним занепадом системи фінансування наукових інститутів НАН України саме університети та інші класичні вищі навчальні заклади за наявності належної кадрової бази були змушені перейняти на себе турботу про розвиток частково фундаментальних і, значно більшою мірою, прикладних наук, не кажучи вже про гуманітарні науки. Якраз у царині виконання програм «Темпус» деяким ВНЗ вдалося налагодити продуктивні науково-освітні контакти з колегами з університетів Західної і Центральної Європи, навчатися сучасного менеджменту дослідницькими та освітніми проектами, перейняти вкрай потрібний досвід управлінської діяльності у сфері освіти і науки.

До так званих «консультативних членів» Болонської реформи входять європейські організації: Рада Європи і ЮНЕСКО, а також п'ять впливових пан'європейських університетських асоціацій: Європейська

університетська асоціація, Європейська асоціація інституцій вищої освіти, Європейський студентський союз, Європейська асоціація забезпечення якості у вищій освіті, Міжнародна освітня пан'європейська структура.

З 1 січня 2007 р. набрала чинності Сьома рамкова програма Євросоюзу (РП7), основною метою якої є прискорення економічного зростання й підвищення конкурентоспроможності об'єднаної Європи в знаннях, інноваціях, у використанні людського капіталу. Як і Шоста рамкова програма, вона призначена для розбудови Європейського дослідницького простору (European Research Area — ERA). Бюджет нової програми (до 2013 р.) майже втричі перевищує попередню і становить 50, 5 млрд. євро, що свідчить про велику увагу, яка приділяється науці у Європейському Союзі. Крім того, додаткові 2,7 млрд. євро виділені Європейським Союзом для фінансування ядерних досліджень у рамках програми «Євроатом» РП7 з 2007 по 2011 рр. Механізми функціонування програми відкривають широкі можливості для міжнародної співпраці. При цьому відносини України з ЄС офіційно та цілком обґрунтовано проголошуються пріоритетними. Європейський Союз у багатьох своїх офіційних документах, а також у двосторонніх угодах з Україною визнає нашу державу важливим суб'єктом міжнародних економічних відносин і своїм стратегічним партнером [4].

Проте для усіх цих трьох напрямів Українсько-європейської академічної співпраці в цілому, й Українсько-польської співпраці зокрема, існують певні інфраструктурні перешкоди та системні проблеми, які потребують розв'язання. По-перше, це проблема набуття українськими вищими навчальними закладами реальної автономії. У доповіді «Університетська автономія і реформа вищої освіти. Ситуація в Україні», тогочасного міністра освіти України І. Вакарчука 8.12.2008 р. у Варшаві на міжнародній конференції «Еліти, публічний діалог і реформа вищої освіти», він передусім наголосив на тому, що існує безпосередній зв'язок між якістю вищої освіти

ти та збільшенням університетської автономії і відповідальності вищих навчальних закладів за результати власної діяльності [2]. Нині рамки автономії вищих навчальних закладів визначає Закон України «Про вищу освіту». З метою значного розширення цих рамок Міністерство освіти і науки України на початку грудня 2008 року розробило законопроект змін до закону. У законопроекті, зокрема, говориться, що права державного університету як бюджетної установи не можуть бути обмежені при ухваленні інших законів. Згідно із новим законопроектом, збільшення університетської автономії містить у собі кілька складових.

Це, насамперед, розширення фінансової автономії університетів. Законопроект передбачає надання університетові права самостійно розпоряджатися коштами, отриманими за надання платних освітніх послуг, авторизувати об'єкти інтелектуальної власності, відкривати банківські рахунки і користуватися банківськими кредитами. Також перевага фінансової автономії університету – це можливість самостійно затверджувати штатний розклад, визначати обсяги навантаження для науково-педагогічних працівників та самостійно вносити зміни до власного кошторису.

Крім того, важливим положенням є надання університетам права ухвалювати остаточне рішення про присудження наукових ступенів та вчених звань. Також випускники університетів мають отримувати дипломи не лише державного зразка, а й дипломи конкретного навчального закладу, котрі мусять свідчити не лише про державне, а й суспільне визнання того чи іншого університету. Згідно із новим законопроектом, змін зазнає підготовка кадрів за третім освітнім циклом. Університети присуджуватимуть ступені докторів філософії у певній галузі (PhD), при цьому значно зміниться структура і обсяг підготовки аспірантів та вимоги до дисертаційної роботи. Підготовка за третім освітнім циклом буде здійснюватися винятково в режимі денної форми навчання. Окрім того, новий законопроект містить положення про

забезпечення академічної мобільності студентів та викладачів, зокрема при реалізації спільних з іноземними університетами академічних програм [2]. Незважаючи на те, що у 2009 р. було ухвалено у першому читанні законопроекти щодо внесення змін у Закон України «Про вищу освіту», які стосуються надання ширших повноважень студентському самоврядуванню, а також можливості ВНЗ створювати господарські підрозділи, і ухвалено Закон України «Про дослідницькі університети», це не вирішує комплексно питання автономії українських ВНЗ у європейському розумінні. Як зазначається у «Рішенні Комітету науки та освіти ВРУ про стан і перспективи співробітництва Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти та Комісії Сейму Республіки Польща з питань освіти, науки і молоді у галузі вищої освіти та науки» для цього необхідно внесення змін до Бюджетного Кодексу України, Законів України «Про Державний бюджет України», «Про освіту», «Про вищу освіту» тощо [9].

По-друге, серед перешкод академічної співпраці на тлі інтеграції європейських освітніх систем, існує системний чинник, пов'язаний із необхідністю перебудови української освітньо-наукової системи в цілому. Історично склалося, що в багатьох європейських країнах наука розвивалася здебільшого на базі університетів, де сформувались відомі наукові школи, розвинулась мережа науководослідницьких кафедр і лабораторій. В Україні ж освітньо-наукова сфера має більш складну структуру, в якій взаємодіють академії наук, НДІ, та університети.

Специфіка науково-освітньої системи України полягає в тому, що науковий потенціал лише частково зосереджено в університетах (за структурою бюджетного фінансування доля вищих закладів освіти становить останніми роками 7 – 10 %). Водночас університети України мають установлені традиції масштабної спільної наукової діяльності із системою державних академій наук: Національною академією наук, Національною академією педагогічних наук, Академією медичних наук, Академією аграрних наук, Академією правових наук,

Академією мистецтв. Також державні Академії наук мають у своєму складі структури, які готують фахівців і наукові кадри вищої кваліфікації (кандидатів і докторів наук). Тому стосовно України поняття науково-освітньої системи охоплює значно ширші складові, ніж тільки університети.

По-третє, варто відзначити порівняно низький рівень володіння не лише польською, а й англійською мовами, які є базовими для участі українських студентів та науковців у програмах українсько-польської академічної співпраці. Є інформаційні та матеріально-фінансові чинники низької академічної мобільності – викладачі ВНЗ не завжди можуть брати участь у освітніх заходах за кордоном як з мовної причини, так і у зв'язку з відсутністю доступу до інформації про такі заходи, браку коштів у ВНЗ на передплату іншомовних бібліотечних ресурсів і на міжнародні відрядження [1, 56]. Незважаючи на те що, Наказ МОН від 16. 10. 2009 «Про запровадження з 2009/2010 н. р. у ВНЗ України Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС)» та її ключових документів («Аплікаційна форма студента», «Угода про навчання», «Угода про практичну підготовку та зобов'язання про якість», «Академічна довідка», «Додаток до диплома європейського зразка» [6] формально покликані розширити мобільність українських студентів, мовний бар'єр є серйозною перешкодою для реального переведення академічної співпраці на якісно новий рівень.

І по-четверте, навіть якщо кошти за програму учасники сплачують самостійно або організатори надають грант, виникає чимало організаційних проблем. ВНЗ часто відмовляються сприяти і оформлювати, наприклад, направлення на навчання за кордон, що найкраще б узгоджувалося з українським законом. Хоча «Положення про умови матеріального забезпечення осіб, направлених за кордон на навчання», затверджене Кабінетом Міністрів України» [7], є досить прогресивним для вирішення більшості організаційних питань. На нашу думку, подолання Україною вказаних перешкод на тлі тенденції до зростання міжнародної активності українських студен-

тів, науковців, вищих навчальних закладів сприятиме поглибленню українсько-польської академічної співпраці. Варто пам'ятати, що саме цей напрям співпраці в галузі освіти є запорукою її розвитку в ракурсі сучасних цивілізаційних тенденцій і може істотно поліпшити гармонізацію науково-освітніх зв'язків української держави. Резюмуючи, треба наголосити, що академічна співпраця між Польщею та Україною набуває особливої важливості з огляду на такі обставини.

Наукові й академічні контакти між нашими країнами спираються на давні історичні традиції, притому його форми були змістовно різними протягом окремих історичних етапів, і є відображенням історичної долі наших держав, яка має багато спільного і є ґрунтом для взаєморозуміння на сучасному етапі відносин. Реформування польської системи освіти відбувалося раніше, мало більш системний і завершений характер, і зважаючи на початкову подібність систем освіти та науки наших держав, може надати позитивного поштовху для завершення Болонського процесу в Україні. Академічна співпраця між Польщею й Україною актуалізувалася із вступом Польщі до ЄС і нині є прикладом не лише двостороннього співробітництва, а й може стати ефективною моделлю для поглиблення партнерства з Європейськими інституціями в цілому.

Співпраця між ВНЗ має особливе значення на сучасному етапі, де університетам відводиться надзвичайна роль за умов змін у європейській системі освіти, адже саме реальна академічна мобільність, спільні проекти, науково-педагогічні дослідження, інноваційні розробки стають більш важливим показником розвитку освітньої системи держави, ніж формальні документи та міждержавні домовленості. Зважаючи на тенденції розвитку освіти в глобальному середовищі, саме співробітництво в галузі освіти та інновацій здатне стимулювати економічний розвиток України, гармонізувати стан транскордонних регіонів, слугувати зміцненню її становища на європейському континенті й у світі в цілому.

Література

1. **Беляков О. О.** Впровадження ідей Болонського процесу: чого бракує Україні? / О. О. Беляков // Вчені записки університету «Крок». – 2008. – Вип. 18. – Т. 1. – С. 50–58.
2. **Вакарчук І.** Університетська автономія і реформа вищої освіти. Ситуація в Україні / Доповідь міністра освіти і науки І. Вакарчука Електронний ресурс. // Офіційний сайт МОН України. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ministry/head/vakarchuk/speeches/08_12_2008_universytetska_avtonomiya_reforma_vyschoi_osvity_dos
3. **Жосан О.** Особливості українсько-польських стосунків на сучасному етапі // Олена Жосан // Форум націй. – 2009. – № 9 (88). – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://forum.kiev.ua/2009-09-88/88-07.htm>
4. **Згуровський М.** Україна – Європа: що завадить інтеграції в науці? / Михайло Згуровський Електронний ресурс // Дзеркало тижня – № 25 (704). – 5 – 11 липня 2008. – Режим доступу: www.dt.ua/3000/3300/63449/
5. **Круглашов А.** Співпраця України та Європейського Союзу в галузі освіти і науки / А. Круглашов // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4 (13). – С. 115–126.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.10.2009 № 943 «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи» Електронний ресурс. // Офіційний сайт МОН України. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/12_11/nakaz_mon_943.pdf
7. Положення про умови матеріального забезпечення осіб, направлених за кордон на навчання / Кабінет Міністрів України. / І.О. Вакарчук (ред.) // Студент у законотворчому просторі вищої освіти. – К. : Знання України, 2008. – С. 317–320.
8. Презентація 16-ти польських університетів під девізом «Разом для якості освіти» / Інф. департаменту міжнародного співробітництва НТУУ «КПІ» // Київський політехнік. – 2010. – № 14. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://kpi.ua/1014>.
9. Рішення Комітету науки та освіти ВРУ про стан і перспективи співробітництва Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти та Комісії Сейму Республіки Польща з питань освіти, науки і молоді у галузі вищої освіти та науки Електронний ресурс. // Офіційний сайт Комітету науки і освіти ВРУ. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=46261&cat_id=45822&search_param=%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97&searchForum=1&searchPublishing=1

Резюме

- У статті аналізуються основні напрями та форми українсько-польської академічної співпраці – обмін студентами і викладачами, проведення наукових форумів і спільних досліджень, наукове стажування і захист дисертацій тощо.
- В статтє анализируются основные направления и формы украинско-польского академического сотрудничества — обмен студентами и преподавателями, проведение научных форумов и совместных исследований, научная стажировка и защита диссертаций и т. п.
- The article analyzes the main trends and forms of the Ukrainian-Polish academic cooperation - exchange of students and teachers, scientific forums and joint research, scientific training, defense of dissertations and so on.